

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พืชผักเป็นอาหารประกอบที่มีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์มาก พืชผักในความหมายของคนไทยแบ่งออกเป็น 2 พวก คือ พืชผักที่ได้จากพืชผักโดยตรง ได้แก่ พริกยักษ์ กระเทียมต้น หอมญี่ปุ่น ชุกินี ผักกาดแก้ว เป็นต้น และพืชผักอื่นๆ ที่ไม่ใช่พืชผักแต่นำมาบริโภคเป็นพืชผักซึ่งได้มาจาก พืชไร่ เช่น การนำเอาใบปอกระเจามาผัดเป็นอาหาร ในผลไม้ได้แก่ การนำเอาผลมะละกอดิบ มะม่วงดิบหรือมะม่วงหิมพานต์มาเป็นอาหาร ในไม้ป่าได้แก่ การนำเอาใบขี้เหล็กมาเป็นอาหาร และในวัชพืชได้แก่ การนำไปตำลึง ผักบุ้งไทย และผักกะเจตมาเป็นอาหาร ความสำคัญของพืชผักสามารถแบ่งได้ 2 ด้าน คือ ความสำคัญในด้านคุณค่าทางอาหารเพราะพืชผักให้สิ่งต่างๆที่จำเป็นต่อร่างกายซึ่งอาหารชนิดอื่น ๆ ไม่เพียงพอหรือไม่มี พืชผักมีคุณสมบัติช่วยให้ระบบการย่อยอาหารของร่างกายลดสภาพความเป็นกรดโดยสาเหตุมาจากการย่อยอาหารประเภทเนื้อสัตว์ เนย และอื่นๆ เยื่อใยของพืชผักช่วยให้ระบบขับถ่ายของร่างกายเป็นไปอย่างปกติ ลดการเป็นโรคลำไส้ ปวดบวม และมะเร็งในลำไส้ใหญ่ อีกทั้งยังอาจมีผลต่อการลดปริมาณคลอเลสเตอรอล ช่วยลดความอ้วน และป้องกันการเป็นโรคได้ตั้งอีกเสบ พืชผักให้คุณค่าทางการโภชนาการสูง เป็นแหล่งสำคัญของพลังงาน ธาตุอาหารที่จำเป็นต่อร่างกายมนุษย์ เยื่อใย วิตามิน คาร์โบไฮเดรต ไขมัน โปรตีนและกรดอะมิโน ความสำคัญของพืชผักอีกด้านคือ ความสำคัญในด้านมูลค่าทางเศรษฐกิจ เนื่องจากปัจจุบันนี้ประเทศไทยมีพืชผักชนิดต่างๆที่ปลูกกันอย่างมากมายเพื่อใช้ประโยชน์ด้านการบริโภคสด การอุตสาหกรรมเกษตร และการผลิตเมล็ดพันธุ์ รัฐบาลได้ให้ความสำคัญของพืชผักโดยกำหนดนโยบาย ขยายการตลาดต่างประเทศให้กว้างขึ้น และขยายการผลิตพืชผักที่มีศักยภาพในการส่งออกสูง ปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิต คุณภาพและมาตรฐานพืชผักตลอดถึงการวางแผนการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด วางแนวทางพัฒนาระบบการผลิตและการตลาด เพื่อเร่งรัดการส่งออกให้มีปริมาณและมูลค่าเพิ่มมากขึ้น(สมภพ , 2537)

การจัดการหลังการเก็บเกี่ยวเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพผลิตผลทางการเกษตรให้ได้มาตรฐานตรงความต้องการของตลาด รวมทั้งรายได้จากผลิตผลดังกล่าวก็เพิ่มขึ้นอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลิตผลตระกูลพืชผักถ้ามีการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวที่เหมาะสมก็สามารถรักษาคุณภาพพืชผักให้คงมีสภาพใกล้เคียงกับในขณะที่ทำการเก็บเกี่ยว นับเป็นสิ่งสำคัญอย่างมากต่อการผลิตผักเพื่อการค้า โดยทั่วไปเกษตรกรผู้ผลิตผักมักประสบปัญหาเรื่องการสูญเสียของพืชผักหลังการเก็บเกี่ยว ซึ่งคิดเฉลี่ยพืชผักจะสูญเสียไปประมาณ 22-70 เปอร์เซ็นต์ของพืชผักที่ผลิตได้ทั้งหมดเนื่องจากการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวไม่ถูกวิธี และประสิทธิภาพการตลาดไม่ดีพอ (สมภพ , 2537 ; 203)

การขนส่งทางอากาศ มีข้อได้เปรียบอยู่หลายอย่างเมื่อเปรียบเทียบกับทางอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางรถยนต์ ทางรถไฟ หรือทางเรือก็ตาม เพราะการขนส่งทางอากาศมีความเร็วสูงมากทำให้ลดเวลาการขนส่ง มีความถี่ของเที่ยวบินสูงสามารถเลือกเวลาการขนส่งได้ สามารถไปถึงถิ่นทุรกันดารได้เนื่องจากการขนส่งประเภทอื่นไม่สามารถไปได้ และการลดต้นทุนต่อหน่วยการผลิตสามารถเกิดขึ้นได้จากการนำเครื่องบินขนาดใหญ่(Wide-bodied Jet)มาใช้ และสามารถเพิ่มอัตราการใช้บรรทุก (Load Factor) ได้ (ประชดและเพื่อน , 2521 ; 96)

กระบวนการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวพืชผักของเกษตรกรเพื่อการขนส่งทางอากาศจังหวัดเชียงใหม่ เป็นแนวทางหนึ่งที่ปฏิบัติกันมาช้านานแล้ว สามารถขยายตลาดให้กว้างขวางยิ่งขึ้น มีการกระจายพืชผักที่ผลิตในจังหวัดเชียงใหม่ไปสู่จังหวัดอื่นๆอย่างทั่วถึงได้แก่ การส่งพริกยักษ์จากเชียงใหม่ไปจำหน่ายที่กรุงเทพฯ ,ภูเก็ต ,สงขลา เป็นต้น ปัจจุบันเกษตรกรผู้ผลิตผักเลือกใช้บริการขนส่งพืชผักเพื่อการค้าทางอากาศเพิ่มมากขึ้น เกษตรกรผู้ผลิตผักเพื่อการขนส่งทางอากาศในจังหวัดเชียงใหม่ที่สำคัญได้แก่ เกษตรกรในเขตตำบลสันผีเสื้อ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และเกษตรกรในเขตส่งเสริมการปลูกพืชผักของมูลนิธิโครงการหลวง รวมถึงพื้นที่บริเวณใกล้เคียง พืชผักที่ผลิตมีหลายชนิด แต่ที่ใช้บริการขนส่งทางอากาศบ่อยครั้งได้แก่ พริกยักษ์ กระเทียมต้น หอมญี่ปุ่น ชุกินี และผักกาดแก้ว เป็นต้น (กิระเดช , 2533 ; 9) ดังนั้นผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาถึงกระบวนการจัดการหลังเก็บเกี่ยวพืชผักของเกษตรกรเพื่อการขนส่งทางอากาศในจังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาลักษณะของเกษตรกรผู้ผลิตผัก ชนิดของพืชผักที่ผลิต ตลาดขายส่งพืชผัก กระบวนการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวพืชผัก รวมถึงปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรผู้ผลิตผัก โดยเน้นกระบวนการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวพืชผักเพื่อการขนส่งทางอากาศ เพื่อจะเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้กับเกษตรกรผู้ผลิตผักทั้งที่ใช้บริการขนส่งพืชผักทางอากาศเป็นประจำหรือใช้บริการตามฤดูกาล ให้ได้รับความรู้จากการวิจัยในครั้งนี้สามารถนำไปพัฒนาการผลิตผักเพื่อการขนส่งทางอากาศอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการศึกษานี้ ได้แก่

1. เพื่อศึกษาชนิดของพืชผักที่ผลิต ตลาดขายส่งพืชผัก และกระบวนการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวพืชผักของเกษตรกรเพื่อการขนส่งทางอากาศจังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรผู้ผลิตผักเกี่ยวกับกระบวนการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวพืชผักเพื่อการขนส่งทางอากาศจังหวัดเชียงใหม่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาเรื่องนี้สามารถนำความรู้ที่ได้ไปส่งเสริมให้แก่เกษตรกรผู้ผลิตผักโดยเน้นกระบวนการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวพืชผักเพื่อการขนส่งทางอากาศให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

ขอบเขตและวิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่องกระบวนการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวพืชผักของเกษตรกรเพื่อการขนส่งทางอากาศจังหวัดเชียงใหม่ ประชากรที่ใช้ในการศึกษานี้คือ เกษตรกรผู้ผลิตผักที่ใช้บริการขนส่งพืชผักทางอากาศได้แก่ เกษตรกรผู้ผลิตผักเขตตำบลสันผีเสื้อ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และเกษตรกรผู้ผลิตผักเขตส่งเสริมการปลูกผักของมูลนิธิโครงการหลวงรวมทั้งพื้นที่บริเวณใกล้เคียง ตามบัญชีรายชื่อเกษตรกรจากคลังสินค้าการบินไทย จำนวนทั้งหมด 119 คน โดยใช้แบบสอบถามควบคู่กับการสัมภาษณ์

นิยามศัพท์

พืชผัก หมายถึง ผักต่างๆที่ได้จากพืชผักโดยตรง ได้แก่ พริกยักษ์ กระเทียมต้น หอมญี่ปุ่น ผักกาดแก้ว ชุกินีเป็นต้น และพืชผักอื่นๆ ที่ไม่ใช่พืชผัก แต่นำมาบริโภคเป็นพืชผัก ซึ่งอาจได้มาจากพืชไร่ เช่น การนำเอาใบปอกระเจามาผัดเป็นอาหาร ในผลไม้ได้แก่ การนำเอาผลมะละกอดิบ มะม่วงดิบหรือมะม่วงหิมพานต์มาเป็นอาหาร ในไม้ป่าได้แก่ การนำเอาใบขี้เหล็กมาเป็นอาหาร และในวัชพืชได้แก่ การนำเอาใบตำลึง ผักบุ้งไทย และผักกะเจตมาเป็นอาหาร

เกษตรกร หมายถึง เกษตรกรผู้ผลิตผักเพื่อการค้าและมาใช้บริการในการขนส่งพืชผักทางอากาศ ตามบัญชีรายชื่อจากคลังสินค้าการบินไทย จำนวน 119 คน จากตำบลสันผีเสื้อ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และจากเขตการส่งเสริมการปลูกผักของมูลนิธิโครงการหลวงรวมทั้งพื้นที่บริเวณใกล้เคียงในจังหวัดเชียงใหม่

การขนส่งทางอากาศ (Cargo Transport) หมายถึง การขนส่งพืชผักโดยเครื่องบินพาณิชย์ของบริษัทการบินไทยจำกัด(มหาชน) เป็นการขนส่งที่มีความเร็วสูงกว่าการขนส่งประเภทอื่นซึ่งช่วยลดเวลาการขนส่งไม่ว่าอยู่ห่างกันแค่ไหนก็สามารถขนส่งถึงกันภายในระยะเวลาอันสั้น

คลังสินค้าการบินไทย (Thai Cargo Terminal) หมายถึง บริเวณพื้นที่ รับ-ฝาก ส่งสินค้าเพื่อการขนส่งทางอากาศ เป็นของบริษัทการบินไทยจำกัด(มหาชน) ซึ่งเป็นผู้ประกอบการขนส่งทางอากาศ โดยขายบริการให้แก่ผู้ใช้ บริการประกอบด้วย เส้นทางบินภายในประเทศ(Domestic Routes) และเส้นทางบินระหว่างประเทศ(International Routes) โดยบินประจำตามกำหนดเวลา (Scheduled Airline) ประจำเส้นทางที่กำหนด และมีตารางการบินที่แน่นอน

ค่าธรรมเนียมคลังสินค้า (Terminal Charge) หมายถึง ค่าธรรมเนียมในการใช้บริการคลังสินค้า โดยคิดเป็นเงิน บาท / ครั้ง / ชนิดและขนาดกล่องบรรจุ

อัตราค่าขนส่ง (Rate Charge) หมายถึง ค่าบริการในการฝากส่งสินค้าทางอากาศ คิดเป็นเงินบาทต่อสินค้า 1 กิโลกรัม เช่น การขนส่งพืชผักจากเชียงใหม่ไปภูเก็ต ผัก 45 กิโลกรัมแรกคิดค่าขนส่งกิโลกรัมละ 18 บาท จาก 46-99 กิโลกรัม คิดค่าขนส่ง กิโลกรัมละ 12 บาท และ 100 กิโลกรัมขึ้นไป คิดค่าขนส่งกิโลกรัมละ 8 บาท เป็นต้น

การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว(Postharvest) หมายถึง การปฏิบัติภายหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว ถ้าการปฏิบัติในภาคนี้ไม่ดีพอ แม้ว่าวิทยาการก่อนการเก็บเกี่ยวจะดีมาก่อนก็อาจทำให้ผลผลิตนั้นมีคุณภาพลดลงได้ ขบวนการของการปฏิบัติ โดยทั่วไปได้แก่ การทำความสะอาด การตัดแต่ง การคัดเกรด การบรรจุหีบห่อ การลดความร้อนในพืชผัก การขนส่งและการเก็บรักษา

การทำความสะอาด(Cleaning) หมายถึง การล้างทำความสะอาด ทำให้พืชผักสะอาด พืชผักที่เก็บเกี่ยวมาอาจจะมีดิน ฟูน ผงและอื่นๆติดมาด้วยโดยเฉพาะอย่างยิ่งพืชผักที่กินใบ กินราก และกินหัว เมื่อพืชผักสะอาดขายได้ราคาดีขึ้นและช่วยทำให้พืชผักอยู่ในสภาพสด ขึ้นอยู่เสมอ

การตัดแต่ง(Trimming) หมายถึง การตัดแต่งพืชผักภายนอกเสียใหม่ เพื่อให้มีคุณภาพดีเป็นที่ดึงดูดความสนใจของผู้ซื้อ เช่น หอมคั้น ผักกาดหอม ผักกินรากต่างๆ ควรได้รับการตัดแต่งเอาส่วนที่เน่าเสีย เป็นโรค มีแมลงออกเสียเพื่อให้ผลผลิตมีลักษณะน่าดูขึ้น ทั้งยังช่วยลดค่าใช้จ่ายในการขนส่งและการขนย้าย โดยเฉพาะการขนส่งไปจำหน่ายยังตลาดที่อยู่ห่างไกลจากแหล่งผลิต เพราะถ้าผลผลิตที่บรรจุอยู่ในภาชนะนั้นมีส่วนเน่าเสียปนอยู่ด้วยจะทำให้ผลผลิตทั้งหมดเน่าเสียเร็ว

ขึ้นกว่าปกติ นอกจากนี้การตกแต่งจะช่วยให้ได้ราคาสูงขึ้น และลดต้นทุนในการขนส่งและเก็บรักษาด้วยเพราะจะเหลือแค่ผักที่มีคุณภาพดีเท่านั้น

การคัดเกรด(Grading) หมายถึง การคัดขนาดหรือคัดชั้นพืชผักตามคุณภาพของพืชผักนั้นๆ หรือขึ้นอยู่กับประเภทผู้ซื้อ เช่น เพื่อการส่งออก ส่งเข้าโรงงานแปรรูป จำหน่ายโรงแรม ซูเปอร์มาเก็ตหรือให้ผู้บริโภคทั่วไป โดยควรจะทำทันทีในขณะที่เก็บเกี่ยวหรือหลังจากการเก็บเกี่ยวผักที่ชั้นมีความสม่ำเสมอ ย่อมได้ราคาดีและดูน่าซื้อ ประดิเกรดที่ดั่งขึ้นมักถือตามลักษณะของขนาดและคุณภาพ เช่น รูปทรง สี ความสม่ำเสมอ ความสุกแก่ของพืชผัก ควรจะเป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ ซึ่งควบคุมหรือดั่งขึ้น โดยหน่วยงานหรือองค์กรของรัฐ

การบรรจุหีบห่อ (Packaging) หมายถึง การบรรจุพืชผักลงภาชนะต่างๆตามชนิดและความจำเป็นของพืชผักนั้นๆ ภาชนะบรรจุมี 4 ชนิด ได้แก่ แข็ง พลาสติก ลังไม้ ก่อถ่วงกระดาษ โดยสามารถรักษาคุณภาพของพืชผักไว้ได้และสะดวกในการเคลื่อนย้าย เหมาะสมทั้งราคา รูปแบบช่วยในการส่งเสริมการขาย ปกป้องภัยและหาซื้อง่าย

การลดความร้อนในพืชผัก(Cooling) หมายถึง พืชผักที่เก็บเกี่ยวมาจะมีความร้อนสะสมอยู่ เนื่องจากบรรยากาศและความร้อนที่พืชผักคายออกมา การที่แหล่งผลิตพืชผักอยู่ห่างไกลจากตลาดกลางขายส่ง ทำให้พืชผักผ่านการขนส่งหลายทอด รวมทั้งพืชผักกระทบกับความร้อนจากแสงแดด จะเร่งให้พืชผักเหี่ยวเฉา สูญเสียน้ำหนักและคุณภาพต่ำ จำเป็นต้องลดความร้อนโดยเร็ว ภายหลังจากการเก็บเกี่ยว เพื่อลดการกระทำของเอนไซม์ ปฏิกิริยาทางชีวเคมี และการเจริญเติบโตของจุลินทรีย์ ให้ช้าลง โดยแช่พืชผักในน้ำเย็นที่อุณหภูมิ 1-3 องศาเซลเซียสนาน 15-20 นาที หรือใช้น้ำเย็นที่อุณหภูมิ 1-3 องศาเซลเซียส พ่นเป็นฝอยไปยังพืชผักที่เรียงกันอยู่บนสายพาน หรือใช้ลมเย็นเป่าไปยังพืชผัก

การขนส่ง(Transportation) หมายถึง การปฏิบัติการในช่วงนำผลผลิตจากแหล่งปลูกไปยังที่เก็บรักษา หรือนำไปจำหน่าย หรือจากที่เก็บรักษาไปสู่ผู้บริโภค โดยอาศัยพาหนะแบบต่างๆ เช่น รถบรรทุก รถไฟ เครื่องบิน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพการคมนาคม ระยะทางขนส่ง ชนิดพืชผักและระบบการตลาด

การเก็บรักษา(Storage) หมายถึง เป็นวิธีการยืดอายุของพืชผัก มีประโยชน์ในด้านการตลาด คือ ในช่วงที่พืชผักล้นตลาด จะนำพืชผักมาเก็บรักษาไว้ รอจนกว่าราคาสูงขึ้นจึงนำออกจำหน่าย การเก็บพืชผักไว้ในห้องเย็นเป็นวิธีที่ดีที่สุด การเก็บรักษาช่วยให้มีผลผลิตจำหน่ายตลอดปีด้วย ประโยชน์อีกลักษณะหนึ่ง คือ การควบคุมคุณภาพของพืชผัก ให้คงสภาพเดิมมากที่สุด ในระหว่างการขนส่ง จากแหล่งผลิต จนถึงมือผู้บริโภค